

Ilyen sáfárkodás után az olvasó azon kezdte *A tengeri város* olvasását, hogy egy kicsit jobban mögéje néz a »kritikai« jegyzetnek, no meg a válogatásnak is.

De lássuk csak, mit is mond Czibor János, a válogató, a kötetről: »Kötetünk Tömörkény István 1885—1896 között megjelent, megőrzésre érdemes elbeszéléseit tartalmazza, kritikailag tisztázott szöveg közlésben, s az elbeszélések első megjelenésének időrendjében.« Ez nagyon szép, de hogy is fest a valóságban:

A tengeri város összesen 70 elbeszélést tartalmaz. Ebből 29 hírlapokból, 41 pedig különböző kötetekből van válogatva, főként Tömörkény két első kötetéből, melyet az író maga rendezett sajtó alá.

Tömörkény 1896-ig több, mint 460 rajzot, cikket, novellát írt, ezekből 60-nál alig több jelent meg különböző kötetekben.

Most Czibor János mit csinált? Ebből az óriási, részben ismeretlen anyagból válogatott 20 újat, 9-et pedig hozzácsapott a már fentebb említett, általa sajtó alá rendezett kötetekből. (Pl. *A vámos*. Hat szál gyertya története, Rózsa Sándor nálunk stb.) Am a kötetekből is úgy válogatott, hogy a 41 novellából 10-et már egyszer-kétszer-háromszor megjelenített.

Amikor az ember ideges ujjakkal keresi a *Szegedi paraszok és egyéb urak* vagy a *Jegyenék alatt* című kötetek egy-egy rég olvasott darabját, és nem találja, akkor megint joggal kérdi: hát az anyag válogatásánál így »voltunk tekintettel az irodalomtörténet érdekeire is«, hogy az ő szavait idézzem?

Hiszzen ő maga is elismeri, hogy az író gondozásában megjelent kötetek »Tömörkény legjobb, legerősebb írásait tartalmazták.«

Tudom előre, mi a válasz: ez válogatás, nem pedig stb.

De arra is adna talán választ Czibor János, hogy a válogatás szempontjait ez új kötethez már 1952-ben végleg eldöntötte-e, amikor *A vámos*, *Főolvasás a gernyefalvi kaszinóban*, *Rózsa Sándor*

nálunk, *Haza* stb. novellákat első ízben megjelentette? Nem akadt volna valami újabb is a 400 Tömörkény-írás között? Mert így a jámbor olvasó méltán hiheti, hogy Tömörkény tolla olyan arany tyúk volt, mely csak elvétve pottyantott egy-egy tojást. Pedig, pedig... Aztán a válogató hangsúlyozza, hogy az elbeszéléseket »első megjelenésének időrendjében« közli. Az olvasó jobban utána néz ennek az »időrend«-nek, s bár két öklével dörzsöli a szemét, mégse hisz szemének, ugyanis Czibor János pontosan 10 esetben tévedett »az első megjelenés időrendjében«. Csak mutatóul: az *Elveszett*, a *Tiszai legenda*, a *Szüreten* című novellák a Pesti Napló 1895-ös évfolyamának 110., 158. és 286. számában jelentek meg szerinte első közlésben, holott ezek már előbb napvilágot láttak a Szegedi Napló 1895-ös évfolyamának 98., 141. és 251. számában. Így fest »a kritikailag tisztázott szövegközlés«.

Aztán a jámbor olvasó elvárta volna azt is, hogy a válogató — »ha már tekintettel volt az irodalomtörténet érdekeire«, egy kicsit alaposabban, *kézzelfoghatóbban* indokolta volna meg válogatásának szempontjait. Szabad így, ilyenformán elsúlylyesztani azokat a Tömörkény-köteteket, melyeket az író maga rendezett sajtó alá? Szabad 400 Tömörkény-írást *alapos számbavevés* nélkül visszalökni a napilapok temetőjébe? Szabad, Bóka László szisztemeteire méltó, olykor értelmetlen, fellegős mondatokkal méltatlanokdania a Tömörkényről szóló tanulmányféléjében? (pl. »Kétségtelen, hogy a Szegedre visszatérő Tömörkény lemondott valamiről, ami a maga nemében igazán nem volt értéktelen, de amit helyette fokról-fokra megnyert, az maga volt a legigazibb, mert a szegény néppel együtt élő művészet.« 434. l.)

Még tiszta szerencse, hogy az efféle válogatás sem árthat Tömörkény életművének, mely akárki helyett is a legszebbet és a legigazabbat mondja.

MADÁCSY LÁSZLÓ

Bodnár Éva: Tornyai János

(Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1956.)

Fülep Lajos írta a mai magyar művészetről szóló rövid, de annál jelentősebb írásában: »... Dogma, hogy a ma kívánt realista művészetet csak ma lehet megcsinálni, ... eretnekség föltételezni, hogy már előbb is mert, itt tudott lenni.« Pedig »a ma kívánt realizmus megvaló-

sításainak lehetősége megvolt már tegnap is és maradandó értékű, példamutató műveket produkált.« Egy Medgyessy szoborról: »Ha van a világon műtárgy, amelyik tökéletes megvalósítása annak, amit mai realizmusnak neveznek, ez az. Mert hát mi a szocialistának nevezett rea-

lizmus?... A valóságból szinte szervesen kinövő, de semmi mással sem pótolható, saját nyelvén beszélő művészet. (Csillag, 1956. június.) S ilyenek Medgyessy és Borsos szobrai, de amit művészettudományunk nesztora velük kapcsolatban mond, elmondhatta volna az erdélyi Nagy Imréről, az alföldi Koszta József-ről, Nagy Istvánról és Tornyai Jánosról is. Mi az oka, hogy ezek a nagyszerű művészek még mindig nem kapták meg az őket jogosan megillető elismerést? Erre nehéz lenne s egy rövid ismertetésben nem is kívánunk felelni, de jóleső örömmel állapítjuk meg, hogy Bodnár Éva most megjelent kitűnő Tornyai könyve sokat lerótt az adósságból, — amellyel művészettörténetünk és népszerűsítésünk nem is annyira a művészeknek (hiszen nekik már olyan mind egy!), de a művészetkedvelő magyar dolgozók ezreinek tartozott. Mert népszerűsítés, ismertetés, a figyelem és érdeklődés felkeltése nélkül nagyon nehéz ilyen gazdag nemzeti művészetéből megtalálni azt, ami valóban a legértékesebb. Tornyai János festésze ezek közé tartozik, de ki fedezte fel eddig néhány szakemberen és néhány rajongón kívül? Tíz év előttig egész művészeti életünk legjava Párizshoz igazodott, s ez biztosította magas színvonalát, korszerűségét, humanizmusát; szembeszegülését a fasiszta irányzatokkal. Tíz év óta Moszkvára nézünk — de azt, ami az itteni piktúrában minden külföldi hatástól függetlenül szép és igaz volt: csak most kezdjük valóban felfedezni. A helyes értékelésben persze Párizs is, Moszkva is segít, de iskolák, hatások és követelmények korlátain először tudunk felmelkedni a korszerű, népi, magyar realizmus valódi értékeinek megbecsüléséhez. Bodnár Éva tanulmánya sokat segít ebben. Nem csoda, hiszen a szerző tíz évig érlelte ezt a művet. És nemcsak abban kitűnő ez a nagyönis szűkszavú monográfia, hogy Tornyai művészetét megfelelően bemutatja és méltatja. Jól feltárta a művész egyéni sorsának és alkotásának társadalmi gyökereit és elérte azt is, hogy Tornyai művészetén túl az

egész Munkácsyval induló magyar »népi« festészet elemzését, a közös vonásokat és különbségeket finoman és ugyanakkor határozottan bemutatja. Ha egy-két apróságot mégsem érzünk eléggé hangsúlyosnak, arról nyilván a mű kényszerű terjedelme tehet. Mégsem hallgathatjuk el, hogy véleményünk szerint a szerző nem mutat rá eléggé Tornyai elnyűhetetlen optimizmusára, mely egyéni magatartásában éppúgy megnyilvánul, mint műveiben, holott (mint ez a Bodnár Éva könyvéből is kiderül) saját korát és sorsát illetőleg csak pesszimizmusra lett volna oka. Igaz, hogy ez a »bús magyar sors« jelenik meg Tornyai képeinek sötét színein, de ezeken a sötéteken mindig át-tör valami ragyogás, amely e műveket nemcsak csodálatosan széppé, emberivé, magyarrá, de optimistává is teszi. Ezért nem szabad hallgatnunk Tornyai finom humoráról, iróniájáról sem, mely megértően együttmosolyog a néppel, de sokkal inkább harciasan szembenáll azzal az elnyomó rendszerrel, mint az a könyvből kitűnik. (Elég itt egyetlen nagyszerű képe utalnunk: »Az őrgrofúr vadászik« — mely hatásában a Derkovits képekkel veszi fel a versenyt; ahogy Tornyai szellemi hagyományának lelkes öre, Galyasi Miklós mondja: »Benne van a Pallavicini birodalom negyvenezer holdja«; egyszerre festői, harcos és gúnyos is.) És talán azt is jobban kell hangsúlyozni, hogy Tornyai (főként élete végén) nem volt egyedül, mert Hódmezővásárhely haladó értelmiségében tisztelőkre, szövetségességre talált, akik (élükön a ma nevét viselő múzeum két igazgatójával, egykor Kiss Lajossal, a felszabadulás után pedig Galyasi Miklóssal,) mindmáig Tornyai szellemének továbbvivői az alföldi város művelődésében. Mindez Bodnár Éva könyvének értékéből mitsem von le, inkább az igényt jelenti be arra, hogy a mű, remélhetőleg rövidesen sorrakerülő, új kiadásában, tanulmánya bővített alakban, több és főként jobb színés reprodukcióval jelenjék meg.

K. NAGY ISTVÁN